

Een tijdbom onder de econometrie (II)

De door Tinbergen geïntroduceerde methode om het economische proces in een volkshuishouding te beschrijven met behulp van een wiskundig stelsel van vergelijkingen, is de aanzet geweest tot een geweldige opbloei van de econometrie en de economische-modellenbouw. In feite zijn macro-econometrische modellen het belangrijkste hulpmiddel geworden om economische beleidsopties tegen elkaar af te wegen en een zo effectief mogelijk beleidspakket samen te stellen. Maar zoals vorige week op deze plaats uiteengezet, is de fundering van de modelmatige aanpak nogal zwak, in zoverre zij berust op de veronderstelling dat het gedrag van individuen of groepen in de economie zulke vaste patronen vertoont, dat daarop voorspellingen voor de toekomst zijn te baseren. Het probleem is dat de econometrie er nooit in is geslaagd het bestaan van dergelijke stabiele gedragspatronen empirisch hard te maken. In dat opzicht zijn de grootste wetenschappelijke modelconstructies die ten behoeve van de beleidsadviesing, de conjunctuurvoorspelling en de beleidsplanning zijn opgetrokken, nogal wrakkige bouwsels en lijkt het vertrouwen dat bij de beleidsvoorbereiding aan de modeluitkomsten wordt gehecht, in een nogal scheve verhouding te staan tot de wankelende basis waarop zij berusten.

De vraag is alleen of er dan een beter alternatief voorhanden is. Zonder modellen staat de macro-economie immers vrijwel met lege handen. Als het alternatief is dat de voor het economische beleid verantwoordelijke politici op goed geluk en eigen intuïtie maar wat aan gaan rommelen, kan dat moeilijk als een bevredigender situatie worden beschouwd dan de huidige beleidspraktijk. Het is dan ook niet de bedoeling de hele macro-economie overboord te gooien. Wat wordt betoogd is dat er een scherper onderscheid zou moeten worden gemaakt tussen het domein van de economie waarover wel plausibele uitspraken mogelijk zijn en dat waarover dit minder goed of helemaal niet mogelijk is. Tot het laatste gebied behoort dan het gedrag van individuen of groepen, waarin onvoldoende vaste patronen vallen te ontdekken om kwantitatieve uitspraken te doen; daarentegen kan er wel iets worden gezegd over de economische structuur, die net als het gedrag van groot belang is voor het verloop van het economische proces, maar minder veranderlijk is in de tijd. Zo kan b.v. het investeringsgedrag in de economie vrij plotseling omslaan zonder dat de oorzaken daarvan precies bekend zijn, maar kunnen we er wel verzekerd van zijn dat de productiestructuur niet van de één op de andere dag zal veranderen. Van dit verschijnsel, dat er bepaalde traagheden zijn in de economie, kan gebruik worden gemaakt om iets te zeggen over de speelruimte waarbinnen het economische proces zich zal moeten voltrekken. In plaats van de toekomst te voorspellen, zoals in de gebruikelijke modelbenadering gebeurt, wordt dan geprobeerd de verzameling mogelijke toekomstige toestanden af te bakenen.

De gedachte om uitgaande van bepaalde traagheden in de structuur van de productie en de bestedingen de speelruimte voor economische ontwikkeling te verkennen, is in een studie die enkele jaren geleden o.l.v. prof. drs. J. A. Hartog is verricht aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam, nader uitgewerkt 1). Met behulp van input-outputanalyse zijn de technische relaties die er aan de aanbodzijde van de economie bestaan, in kaart gebracht. De technische relaties betreffen niet alleen de onderlinge leveringen tussen de verschillende sectoren in de economie en de leveringen ten behoeve van de finale consumptie, de investeringen en de export, maar ook de vervuiling van het milieu, het gebruik van energie en de inzet van arbeid. Met behulp van kapitaalcoëfficiënten en depreciatiecoëfficiënten is het model in een dynamische vorm gegoten. Voorts zijn restricties opgelegd met betrekking tot de ontwikkeling van de productiecapaciteit, de consumptie en het exportsaldo, die de eerder genoemde „traagheden” in de economie weerspiegelen. Het geheel is gecompleteerd met een aantal technische randvoorwaarden, b.v. dat de omvang van de productie in een bepaald jaar niet groter kan zijn dan de productiecapaciteit in dat jaar e.d. Zo wordt de speelruimte die de economie in fysieke en technische zin laat, in kaart gebracht.

De volgende stap is dat binnen het aldus afgebakende „feasible” gebied van de economie bepaalde doelstellingen worden

geformuleerd. Men kan b.v. proberen de werkloosheid te minimaliseren, de totale consumptie over een reeks van jaren zo hoog mogelijk op te voeren, de milieuvuiling tot onder een bepaalde norm terug te dringen of het energieverbruik te beperken. Ook ten aanzien van het saldo van de handelsbalans kunnen bepaalde restricties worden opgelegd. Al heel snel blijkt dan dat het najagen van de ene doelstelling offers vergt in termen van andere doelstellingen. Een hogere consumptie kan b.v. alleen worden bereikt als meer milieuvuiling en een groter tekort op de betalingsbalans worden geaccepteerd, en het terugdringen van het binnenlandse energieverbruik gaat b.v. gepaard met het oplopen van de werkloosheid.

De besluitvormer staat nu voor de moeilijke opgave de verschillende doelstellingen tegen elkaar af te wegen. Maar in tegenstelling tot wat het geval is bij de Tinbergiaanse methode voor het bepalen van de optimale economische politiek, wordt van hem niet gevraagd dat hij precies in zijn hoofd heeft hoeveel minder werkloosheid opweegt tegen hoeveel meer milieuvuiling, hoeveel extra productiegroei tegen hoeveel vermindering van het tekort op de betalingsbalans enz.; integendeel, de politicus kan met de hulp van zijn economische adviseur, die hem steeds op de consequenties van zijn keuzen wijst, stap voor stap naar een bevredigende oplossing toewerken en daarbij zijn koers nog bijstellen. Dit lijkt veel meer op de wijze waarop de economische politiek in de praktijk wordt gevoerd: als een proces van vallen en opstaan in de hoop uiteindelijk op een bevredigende oplossing uit te komen. Deze gang van zaken kan worden nagebootst met behulp van interactieve multicriteriamethoden die de laatste jaren zijn ontwikkeld.

Het is interessant dat deze exercities niet zijn ontsnapt aan de aandacht van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. In een voorstudie voor het rapport *Beleidsgerichte toekomstverkenning, deel 2* is de bovenstaande gedachtegang uitgewerkt 2). Geprobeerd is de technisch-economische speelruimte te bepalen waarbinnen aanhangers van verschillende, voor de Nederlandse situatie relevante, maatschappijvisies moeten opereren bij het realiseren van hun doelstellingen. Het aardige daarvan is dat de „opportunity costs” van politieke keuzen heel duidelijk naar voren komen. Politici die het willen doen voorkomen alsof aan de door hen bepleite keuzen geen nadelen zijn verbonden, worden onverbiddeijk ontmaskerd, terwijl bovendien allerlei onverwachte gevolgen, neveneffecten en restricties van beleidsprogramma's aan het licht komen. De uitkomsten zijn in elk geval zo interessant dat de WRR in de komende raadsperiode door wil gaan dit nieuwe instrument voor economische analyse te ontwikkelen 3).

Het gebeurt niet elke dag dat er in de economie een nieuwe methode voor economische analyse wordt geïntroduceerd. De Tinbergiaanse methode om het economische proces te modelleren en de economische politiek te analyseren houdt tenslotte ook al tientallen jaren lang stand. Maar zou er dan nu toch een tijdbom onder het modellenimperium zijn geplaatst? Het is nog te vroeg om deze conclusie te trekken; tal van praktische en conceptuele problemen vragen nog om een oplossing. Maar de nieuwe methode lijkt zeker beloften in te houden. Weliswaar is het een stap terug om te erkennen dat we er niet in geslaagd zijn het economische proces in al zijn causale verbanden te doorgronden en te moeten toegeven dat we moeten volstaan met een verkenning van de mogelijkheden en beperkingen die de economische structuur ons laat, maar misschien is die stap terug juist een „reculer pour mieux sauter”.

L. van der Geest

1) G. J. van Driel, J. A. Hartog en C. van Ravenzwaaij, *Limits to the welfare state*, Martinus Nijhoff Publishing, Boston/Den Haag/Londen, 1980.

2) G. J. van Driel, C. van Ravenzwaaij, J. Sprong en F. R. Veeneklaas, *Grenzen en mogelijkheden van het economisch stelsel in Nederland*, WRR, Voorstudies en achtergronden nr. 40, 's-Gravenhage, 1983.

3) Met name ten behoeve van het opsporen van groeibelemerende factoren, zie WRR, *Werkprogramma voor de derde raadsperiode 1983-1987; deel 1*, juni 1983.